

Казка про синього птаха

Наталя Околітенко

Місто розросталося, невгамовний прибій його шуму дужче й дужче накочувався на тишу дачного селища, однак зрушити її не міг. Дерев'яні будиночки ховали за своїми плечима дрібні пепінки, боровинки та груші лимонки, які давно вже втратили попит на базарі; навіть квіти в палісадниках — резеда, нечесані панни й настурції належали вчорашньому дневі, бо на продаж вирощували показніші. Однак те мало обходило постійних мешканців селища: з діда-прадіда вони працювали дрібними службовцями по конторах та на маленькому маслозаводі й хисту до торгівлі не мали.

Селище було приречене, але хлопчик і дівчинка про те не здогадувалися, почуваячись цілком щасливими в своїх старих оселях. Вони давали уроки музики дроздям, що вилуплювались на тополі; він — на скрипці, вона — на старенькому піаніно, й ніде не було таких співучих птахів, як на їхньому кутку. Пізньої осені, коли починав падати мокрий сніг, вони потай від матерів відчиняли при електричному світлі вікна, аби заманити в тепло останніх метеликів, а душними літніми вечорами тікали до міста.

Місто вони почали досліджувати задовго до того, як їм це дозволили. Майже бігом долали заросле роменом пустирсько — до недавнього там були склади, потім їх прибрали, однак землю так ніхто й не розорав — далі відтуляли прибиту лиш зверху планицю на високому паркані й, холонучи від страху, прокрадалися великим двором, заваленим будівельними матеріалами, врешті, вислизнувши у ще одну потайну лазівку, спинялись на дитячому майданчику поміж височенними будинками. Отам і починалося місто.

Міцно тримаючись за руки, роздивлялись інших дітей, що бавились у м'яча, гойдались на дерев'яних кониках чи бігали одне за одним, потім зупинялись перед вкопаним у землю столиком, де дорослі дядьки при світлі повішеної на гілці клена ламці — листя від того здавалось ніби вилитим із синього скла — грали у доміно. Хлопчик і дівчинка дослухалися до розмов та уривків телевізійних передач, що долинали водночас з багатьох вікон, і було їм так, ніби вони все те бачать і чують, лишаючись для інших невидимками. Одного разу вони відтягли в темін розмальований квітами човник і трохи погойдалися на ньому, сторожко дослухаючись до рипіння піску під полозами, — як і слід було сподіватись, того ніхто не завважив.

Далі ніби щось переносило їх через страшне дворище, через залите місячним світлом роменове поле, й вони опинялись перед своїми будинками саме тоді, коли вже не на жарт роздратовані матері гукали:

— Сашко!

— Раїна!

Вчителі часто возили їх на екскурсії, але місто вдень не мало нічого спільного з тим неймовірним міражем, що поставав перед ними увечері; як і годилось міражеві, воно

щезало разом із росою у перших сонячних променях.

Якось, віддихуючись на самому краю вогнисто-шумного прибою, хлопчик і дівчинка водночас звели голови й побачили над собою чорне-чорне й кошлате, як шкура звіра, небо. Так ось чого матері не пускали їх самих до міста: коли там із ними й мало трапитися щось лихе, то — через небо, з якого пообсипалися усі зірки. До селища вони повернулись із особливою радістю і, сівши на лавицю, довго роздивлялись золоті письмена над собою — мабуть, ними було занотовано вічні закони краси й добра, про які розповідала на виховній годині класна керівничка.

— Ось Велика Ведмедиця,— показувала дівчинка.— Сім зірок складають ківш — бачиш? Ото Мала. А взимку я покажу тобі сузір'я Оріона.

Він кивав головою, засліплений, і вкотре дивувався, як же багато вона знає.

А ще дівчинка була дуже смілива.

Одйого разу, коли хлопчик лишався удома сам — мати, телеграфістка, пішла на чергування,— схопилась страшенна гроза. Він позатуляв фіранками вікна, замкнув подвійні двері, відгородивши від світу свій власний шмат спокою й безпеки, але вітер підхопив його будиночок, немов кораблик, і поніс по хвилях зливи разом із тим спокоєм, що усередені, шалено крутячи на вирвах. Га-ах! — на шляху зненацька виросла скеля грому, і, заплющившись, хлопчик упав на канапу, стараючись за щось учепитись, аби виплисти з цієї страшної круговерті, коли впадуть стіни. Га-ах! — лампочка під шовковим абажуром над ними дрібно мигтіла, збираючись погаснути. Згадавши материні настанови, він кинувся до вимикача й з подивом побачив, що все лишилось на своїх місцях.

У темряві сині змії блискавок прослизали в кожную шпаринку на фіранках — сичали, звивалися на підлозі, й він стояв посеред того кублиська, надто знесилений, щоб боятись.

Коли трохи стихло, почув, що деренчить дзвінок, надтріснутим, незнайомим звуком. "Мама прийшла!"

Де й сили взялися... Розчинивши важкі, обкуті міддю двері, він уже на порозі схопився й спитав:

— Хто?

Черговий удар грому ввігнав у передпокій Раю, як більйардну кульку в лузу; при світлі блискавки він роздивився її зіщулені під прозорим плащиком плечі, зсудомлене личко, та вже коли знов дав раду важкому засуву, вона дзвінко сміялася, кинувши на підлогу материн дощовик.

— Що діється, що діється! Грім ударив у стару тополя, де живуть дрозди, й верхівка — навпіл! Ти уявляєш? І це сталося на моїх очах. Цікаво, де заховалися птахи?

У напівсутіні — світло горіло тільки на кухні — дівчинка вся мерехтіла, і раптом, сівши на підлогу,— просто в калюжу, що набігла з її плаща, він притисся обличчям до її ніг і безгучно заплакав. Вона, мовби цього й чекала, опустила на коліна поряд і, цілуючи його, обнімаючи мокрими руками, зашепотіла:

— Злякався, злякався, бідолахо? Я ж знала, що тобі страшно, тому й прийшла. Мені

теж було страшно, а вдвох нічого, а вдвох нам нема чого боятися...

Дві сині змії ковзнули по її оголених руках і згинули в темному кутку: було так, ніби вона їх зняла у нього з плечей.

Потім, поставивши на плитку чайник, дівчинка діловито спитала, де в них цукор і заварка, лаштуючи стіл, сказала:

— Чого так дивишся? Я ж знаю, ми будемо чоловіком і дружиною й ніколи, ніколи не покинем одне одного, як наші батьки покинули матерів.

— Правда? — спитав він. — Ти це справді знаєш?

— А ти хіба ні?

Він також знав, а проте сказав:

— Давай присягнемось.

Враз посерйознівши, вона вийшла на середину кімнати й простягнула йому руку:

— Стань тут. Стань і повторюй за мною: "Клянусь, я ніколи й ні з ким не одружуся, тільки з тобою, бо ніколи ні з ким мені не буде щастя: клянусь, клянусь, клянусь!" їх голоси дивно відлупились у великій кімнаті, ніби разом з ними ці слова повторили і старе трюмо, і портрет бабусі на стіні, й безліч інших речей, які брали участь у їхньому житті.

Вранці він прокинувся з відчуттям тихого й тривалого свята, з ним і поїхав до піонерського табору — на місяць. То була перша їхня розлука, але вона нею зовсім не засмутилась: чого варті якісь чотири тижні, коли попереду — ціле життя? Навіть писати одне одному не домовлялись: ще, чого доброго, хтось розпечатає листи, й тоді...

Думка, що дорослі можуть підглядіти їхню таємницю, здавалась нестерпною.

Коли через місяць він з рюкзаком за плечима й намистом з дрібненьких равликів у кишені перетнув ромено — ве поле, то здаля побачив, що з їхнім селищем щось негаразд. Добігши, переконався: так, йому не здалося — знесено кілька будинків, зруйновано навіть садки, й бульдозер згортав у купу залишки потрощених яблунь і груш. Кілька хвилин він безтямно дивився на місце, де стояла Раїна оселя, — там валялося лиш пліття дикого винограду, сплутане, як клубок ниток.

Він кинувся до чоловіка, котрий робив знаки шоферу, що підвозив цеглу, й несамовито затермосив його.

— Дядечку, де ці люди? Де люди, що жили тут? Де?

— А де ж? Стерли на порошок, запорпали в землю. Он там...

Сміючись, він показав на вирівняне бульдозером місце, та, глянувши в обличчя хлопця, посерйознішав:

— Та що з тобою? Жартів не розумієш? Дивак! Одержали квартиру в місті та й перебрались. В новий район! Тут скоро усе поносять.

У власному його домі стояв рейвах. Мати, схвильована й ніби аж заплакана, пакувала у вузли начиння: вгледівши на порозі сина, гукнула:

— Чого стоїш? Ти ж бачиш, скільки роботи. Ану, вкладай у кузов речі!

І все, що настало по тому, відбувалося ніби не з ним: машина їхала через усе місто, а потім, вистрибнувши з кузова, хлопець почав роздивлятися великий будинок, що

зненацька мов виріс перед ним, тим часом робітники потягли їхні меблі до іншого, ще більшого; отямившись, Сашко схопив у руки щось важке і, обливаючись потом, побіг слідом за рипінням, втомленим хеканням і роздратованим материним голосом; потім вони повернулися до садиби й там їх знову зустрів той чужуватий голос знервованої господині, просто дивно, коли це мати встигла водночас бути і тут, і там. Знов їхали...

Деся на цих шалених бігах Сашко спіткнувся, підтятий гострим болем у нозі, й полегшено заплющив очі, навіть не роблячи спроби звестися. Тепер уже нічого не треба було з'ясовувати, все мало завершитися без нього.

Лежачи в новій, так-сяк опорядженій квартирі, спитав заклопотану вже його здоров'ям маму:

— А Рая не приходила?

— Приходила, чого ж... Питала. Залишила свою нову адресу, тільки ж — куди це я її поділа? Здається, поклала до старого портмоне. Та ні, немає... Стривай... Можливо, запхала в котрусь із книжок? Але в яку? З цим переїздом — хіба не втратиш голови?

Він по сторінці перебрав усю їхню скромну бібліотеку, перегорнув усі папери — документи, квитанції, й врешті його перейняло відчуття якоїсь приреченості, глухе й звичне, як біль, що часом нагадував про поламану ногу. Виявилось до того ж, що мати знає тільки дівоче прізвище своєї сусідки — Джигурда — вона ж два рази виходила заміж: одужавши, хлопець звернувся до адресного бюро, але там такої не значилось.

Світ, у якому вони звикли жити з Раїною, надто мало дотикався до реального: Сашко навіть справжню назву селища — Райдуга — дізнався, коли його знесли: раніш гадав, що живе в Бурках. У цій плутанині також було щось фантазмагоричне: Райдугу зрівняли з землею, щоб збудувати новий мікрорайон, а Бурки продовжували існувати, але в іншому часовому вимірі, й нагально вихоплений звідти Сашко прагнув повернутися, але не міг. Гостра ностальгія по зарослих вербею палісадниках, сюрчанню коників і шеберханню нічних літайчат у траві, по вечірніх розмовах під сліпуче зоряним небом переймала його часом — небо над ним тепер завжди було чорне, й він перестав лякатися, зводячи вгору погляд. Точніш, перестав дивитися вгору.

Час зробив йому нежданий дарунок: з дрібненького хлопчика, котрий боявся усіх, хто вищий і дужчий від нього, він зріс у ставного й дуже вродливого юнака, досить легко вступив до політехнічного інституту, віддавши йому перевагу перед консерваторією. Тепер, розглядаючи себе у дзеркалі, він відчував захват, змішаний з острахом, ніби доля, так щедро уділивши йому краси та вдатності, натомість мала забрати в нього щось таке, без чого він не зможе бути по-справжньому щасливим. Раїну... Він подовгу на самоті просиджував, згадуючи подругу дитинства, ледь-ледь вимальовувалась у пам'яті завжди усміхнене личко, сяйливі очі, зате до щему гостро оживали доторки рук, які зняли з його плечей дві змії блискавок, легенький поцілунок у мокру від дощу щоку. Це прокидалось у ньому й тоді, коли його цілували та обіймали дівчата: заплющившись, він дослухався до тих пестошів, чекаючи на хвилю ніжності, що мала хлюпнути їм назустріч, та не ставалося нічого, й вкотре він з сумом

пересвідчувався: не те...

На двадцять п'ятому році життя він вирішив кінчати з дитячими снами та казками: чекати було нічого. Його подруга, коли й жила в місті, то давно вже вийшла заміж, і диву несподіваної зустрічі краще не ставатися. Минулося, минулося, минеться.

Його обраниця була міцна, вродлива, дуже розважлива дівчина, і він з насолодою віддався її міцній руці, що твердо вводила в майбутнє. Вона все знала й бачила наперед. За місяць до весілля вони записались на порівняно недорогий та елегантний меблевий гарнітур, заяву вирішили подавати в двох районах, де кожен з них був прописаний, та ще — вже остаточно — в Центральному палаці одружень: щоб на талони більше купити дефіцитних речей; дитину запланували на третій рік — треба спочатку помандрувати та й просто потішитися життям; з другого одразу стати у чергу на машину, доки дійде, встигнуть зібрати гроші. Трохи допомагатимуть її батьки...

Чи він любив її? Цього не знав та й знати не хотів: з нею було спокійно, вона мала побудувати йому вигідний побут і міцну сім'ю — в її роду всі сім'ї були міцні, бо жінки твердо знали, чого хотіли.

— От послухай, що утнула моя бабуса,— сміялася Сашкова наречена.— Її хотіли видати заміж за багатого нелюба, вона ж обрала собі сусіда-бідака, красивого, як принц із казки... мій дідусь до смерті був найкрасивіший з чоловіків, можливо, навіть красивіший від тебе. Так от коли священник вже мав вінчати її з нелюбом, то спитав, як годиться,— чи вона з доброї волі бере шлюб і чи не присягалась . іншому, вона сказала при всіх на повний голос: присягалась. Скандал, серед присутніх лемент, обряд припинено... А по всьому — поквапились мою бабусю одружити, з ким хотіла. От що таке характер!

— Ольго,— сказав він раптом,— знаєш, я також клятвopушник.

— Що-о?

— Та не лякайся, то сталося в дитинстві, і, мабуть, нічого в тому не було серйозного.

Вона слухала уважно, й разу не перебивши, вдивлялась у нього допитливими очима, і в цю хвилину він справді любив її, свою розумну, душевну наречену. Він розповідав із насолодою, відчуваючи від того велику полегкість: можливо, йому давно належало виговоритись — ото і все. Він розповідав про небо у зірках — таких яскравих він не бачив навіть у чорноморському степу, де на каналобудівництві проходив переддипломну практику, про грозу, яка розтрощила стару тополь, про дівчину, яка обняла його, і як приходив потім на місце, де минуло його дитинство, та обриси нових будинків і підйомних кранів лиш додавали смутку за тим, що минулося без вороття.

— Це тобі треба? — спитала Ольга й сама відповіла.— А таки треба, треба. Це може нам завадити.

— Та як сказати... Я просто б попросив у подруги дитинства звільнення від присяги і заспокоївся б. Тепер у кожного з нас своя дорога.

— Ти певний?

— Певний.

Вона уважно глянула йому у вічі і, задумливо похитавши головою, сказала:

— Може, і так. Знаєш, у мене є одна знайома, вона в дитинстві жила в якомусь селищі, що його потім знесли,— спитати у неї його назву? Така собі дрібна, русява.

Щось схоже на паніку охопило його, і раптом він сказав:

— Не варто. Скільки було тих селищ.

Провівши Ольгу до самого дому, він зайшов до парку і сів на лавицю. Думалося, що ця яскрава дівчина виходить за нього заміж тому, що гарний на вроду, як її дідусь, що справляє враження перспективного інженера, який зробить кар'єру, та й взагалі це так приємно — бути добірною парою. Все розплановано, все зважено наперед, і прикрі несподіванки мають відступити перед спокійною впевненістю у собі, перед ясним поглядом у майбутнє. Але ж вона так і не знає, хто він насправді, не здогадується, що він насамперед несмілий делікатний хлопчик, котрий колись боявся грози й міського неба, і завжди лишиться ним: чого вона від нього зажадає у майбутньому й чи виправдає він її надії? Йому ще треба доростати до її любові, і чи не стануть обов'язки, які вона уже тепер кладе на нього, надмірним тягарем? У нього не так багато душевних сил, як їй здається...

"А, дурниці,— сказав собі, рішуче зводячись.— Усе — настрої. Кращої від Ольги я не знайду ніколи".

Наступного разу наречена привела на побачення маленьку, непоказну, з дрібними рисами дівчину. Вона стояла, обернувшись у напівпрофіль, і Сашко не квапився підходити, гадаючи, що зараз дівчата попрощаються, та незнайомка не квапилась, а Ольга нетерпляче роззиралася, видивляючись його. Сашко виступив зі сховку.

— А! Знайомтеся. Це — Рая. Та сама, про яку тобі казала.

— Раїна? — хотів спитати він, та, глянувши в очі дівчині, зрозумів усе.

Єдине, що він відчував,— це переляк: а раптом не захоче його впізнати, сахнувшись несподіваної й такої зайвої тепер вроди: міцно вхопивши дівчинку за обидві руки, він квапливо сказав:

— Ти пам'ятаєш? У мене біля плеча велика родимка у вигляді малини.

Дивлячись на нього широко розплющеними, безмежно рідними очима, вона повільно і врочисто кивнула головою.

Задихаючись від хвилювання, він рвонув комірець сорочки, розв'язав краватку: на мить гострий страх, що ця мітка з нього зійшла, до слабкості в ногах пройняв його, та, намацавши "малину" пальцями, зітхнув з безмежним полегшенням...

Навіть не помітив, як його наречена, взявши обох за кучми однаково темно-русявого волосся, легенько стукнула їх лобами, для цього низько пригнувши його голову до голови своєї приятельки, й пішла, одразу змішавшись з натовпом.

Деся на самому краю його свідомості майнула ставна висока постать...